

ब) परसातील पक्षांचे व्यवस्थापन तंत्र-

ऊन, थंडी आणि पाऊस यापासून पक्षांचे संरक्षण होण्यासाठी योग्य व पुरेसा निवारा असणे गरजेचे असते. त्यासाठी लोखंडी जाळीचे पिंजरा घर केल्यास तळाचा भाग जमीनीपासून दीड फुट उंच ठेवावा. पक्षी घरात प्रती पक्षी कमीत कमी एक ते दिड चौ. फुट जागा लागते. बंदिस्त पध्दतीने घराच्या पडवळीत सांभाळ करता येतो किंवा १० X १० चौ. फुट खोलीत ७५ ते १०० पक्षी राहु शकतात. खाद्य व आरोग्य व्यवस्थापनावर अधिक लक्ष दिल्यास चांगला फायदा होऊ शकतो. परसातील कोंबडीपालनामध्ये सुरुवातीला योग्य काळजी घेऊन खालील प्रमाणे लसीकरण व योग्य त्या औषधांचा वापर पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने करावा.

अ.क्र.	तयशील	उपाय
१	एक दिवसाची पिल्ले वाहतुक करून आणल्यानंतर प्रवासापुळे आलेला ताण कमी करण्यासाठी	इलेक्ट्रॉल पावडरचे द्रावण एक ग्रॅम प्रती लिटर पाण्यातून द्यावे.
२.	दुसऱ्या आणि चौथ्या दिवशी रोग प्रतिकार शक्ती वाढविण्यासाठी	कोणतेही प्रतिजैवीक (उदा. टेट्रासायक्लीन) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने द्यावे.
३.	पाचव्या व सहाव्या दिवशी	बी-कॉम्प्लेक्स द्यावे.
४.	सातव्या दिवशी	लासोटाची लस द्यावी.
५.	चौदाव्या दिवशी	गंबोरो रोगाची लस टोचावी.

अशा प्रकारे सहा आठवडे योग्य काळजी घेतल्यानंतर पक्षी मोकळ्या जागेत ठेवता येतात. शरीर वाढ, मांस, रोगप्रतिबंधक शक्ति वाढविण्याकरिता वेगवेगळ्या पौष्टिक मूल्य देणाऱ्या खाद्य घटकांची गरज असते. त्यासाठी उपलब्ध धान्यांचा वापर करून खाद्य व्यवस्थापन करावे. सुरुवातीस दोन ते तीन दिवस भरडलेला मका द्यावा. त्यानंतर प्रती पक्षी साधारणपणे ५५ ते ६० ग्रॅम खाद्य द्यावे. कोंबड्यांना खाद्य व पाणी वेगवेगळ्या भांड्यात ठेवले तर अधिक चांगले कारण त्यामुळे खाद्य व पाणी एकत्र मिसळणार नाही. कोंबड्यांना स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याची सोय केल्यास सर्दी, जुलाब, फाऊल कॉलरा यासारख्या रोगापासून प्रतिबंध होतो. जंताचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी जंतनाशक औषधे दर तीन महिन्यांनी द्यावीत. दर वर्षी मोठ्या पक्ष्यांना जानेवारी आणि जुन महिन्यात राणीखेत / मानमोडी व देवी रोगाचे १८ ते २० दिवसाच्या अंतराने लसीकरण करावे. साथीच्या काळात पिण्याच्या पाण्यातून एक ग्रॅम गुळ प्रती पक्षी या प्रमाणात द्यावा. त्यामुळे उर्जा मिळते.

वरीलप्रमाणे परसबागेतील कोंबड्यांची काळजी घेतल्यास कुक्कुटपालन जोड-व्यवसाय शेतकऱ्यांना निश्चितच फायद्याचा होऊ शकतो.

परसातील कुक्कुटपालन : फायदेशीर जोडव्यवसाय

- लेखक -

डॉ. तानाजी वळकुंडे,

विशेष विशेषज्ञ
(पशु विज्ञान व दुग्धशास्त्र)

डॉ. दिनेश नांद्रे,

कार्यक्रम समन्वयक

डॉ. प्रविण चव्हाण

विषय विशेषज्ञ (कृषिविद्या)

- प्रकाशक -

डॉ. दिनेश नांद्रे,

कार्यक्रम समन्वयक,
कृषि विज्ञान केंद्र,
मोहोळ जि. सोलापूर

- सहसंपादक -

डॉ. गोरक्ष ससाणे,

डॉ. सचिन सदाफल

प्रसारण केंद्र,
म.फु.कृ.वि., राहुरी

- संपादक -

डॉ. भीमराव उल्मेक,

संचालक,
विस्तार शिक्षण,
म.फु.कृ.वि. राहुरी

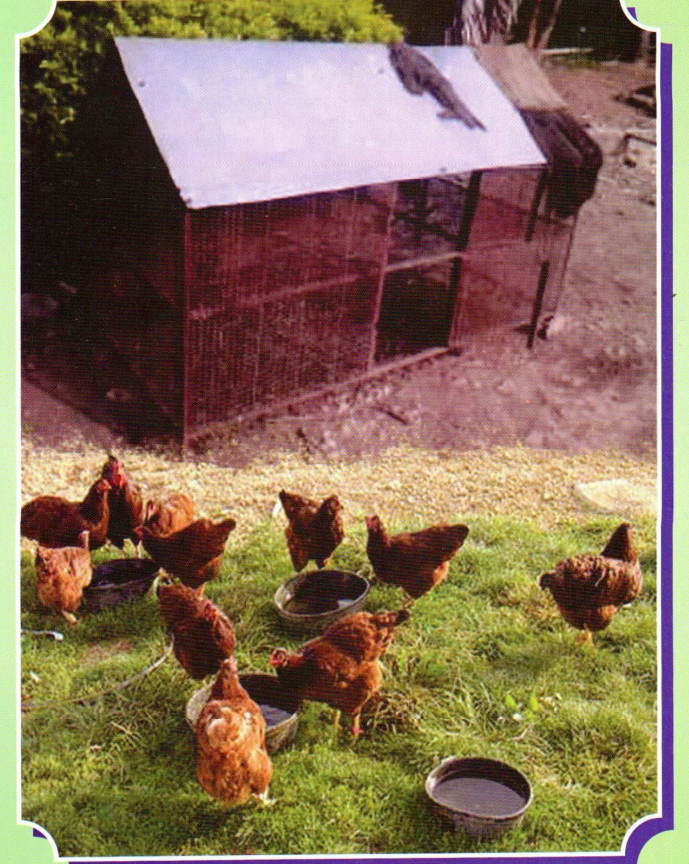
- संपर्क -

कृषि विज्ञान केंद्र

मोहोळ, जि. सोलापूर

फोन नं. ०२१८९-२३३००९

परसातील कुक्कुटपालन : फायदेशीर जोडव्यवसाय

महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ
कृषि विज्ञान केंद्र

मोहोळ, जि. सोलापूर

फोन नं. ०२१८९-२३३००९

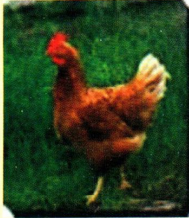
परसातील कुक्कुटपालन : फायदेशीर जोडव्यवसाय

शेतकऱ्यांनी आर्थिक उन्नतीसाठी फक्त शेतीवरच अवलंबून न राहता शेतीपूरक व्यवसायाची सांगड घालणे आवश्यक आहे. त्या अनुषंगाने शेतकऱ्याला फायदेशीर असलेल्या अनेक कृषिपूरक व्यवसायापैकी एक व्यवसाय म्हणजे कुक्कुटपालन होय. यामध्ये विशेषतः परसातील कुक्कुटपालन करणे शेतकऱ्यासाठी किंवा घरातील इतर सदस्यांना सहज शक्य व फायदेशीर ठरू शकते. परंतु परसातील कुक्कुटपालनामध्ये पारंपारिक पद्धतीने देशी कोंबड्या पाळल्या जातात. या कोंबड्यांचे अंडी (६० ते ७० नग प्रती वर्ष) व मांस उत्पादन अत्यंत कमी असल्याने अपेक्षित उत्पन्न मिळत नाही. त्यासाठी नवीन विकसित जातीचा वापर करणे आवश्यक ठरते. नवीन विकसित जातीचा परसबागेतील कुक्कुटपालनासाठी अवलंब केल्यास ग्रामीण भागातील अंडी व मांस उत्पादनात वाढ होऊन ग्रामीण भागातील गरज पूर्ण होईल. तसेच या माध्यमातून भूमिहीन, शेतमजुर, महिला यांना रोजगार मिळेल आणि उत्पन्नात वाढ होऊन आर्थिक जीवनमान उंचविण्यास मदत होईल. त्यासाठी शेतकऱ्याने अंडी किंवा मांस उत्पादन व्यवसाय करावयाचा आहे हे प्रथम निश्चित केले पाहिजे व त्यानुसार अधिक अंडी किंवा मांस उत्पादन देणाऱ्या नवीन जातीची निवड करणे गरजेचे आहे. त्या अनुषंगाने परसातील कोंबडी पालनासाठी उपयुक्त सुधारित जातीची विस्तृत माहिती पुढील प्रमाणे आहे.

१. **गिरीराज** - ही जात कुक्कुटपालन विभाग, कर्नाटक आणि पशू व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, बंगलुरु यांनी विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

- * ही जात अंडी व मांस उत्पादनासाठी उपयुक्त आहे.
- * ही जात २०-२२ आठवड्यांनंतर अंडी देण्यास सुरवात करते.
- * या जातीची कोंबडी प्रती वर्ष १७० ते १८० अंडी देते.
- * पूर्ण वाढ झालेल्या नर पक्षाचे वजन ३.० ते ३.५ किलो तर मादी पक्षाचे वजन २.५ ते ३.० किलो मिळते.

२. **उपकारी** - राष्ट्रीय पशू संशोधन केंद्र, इझतनगर, उत्तरप्रदेश या संस्थेने ही जात विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

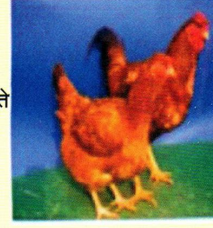
- * या जातीची वेगवेगळ्या हवामानाशी जुळवून घेण्याची क्षमता आणि रोग प्रतिकारशक्ती चांगली आहे.
- * विविध प्रकारच्या शेती-हवामान स्थितींकरिता सुयोग्य अशा उपकारीच्या खालील उपजाती उपलब्ध आहेत.

- कडकनाथ x देल्लाम रेड

- असील x देल्लाम रेड

- फ्रीझल x देल्लाम रेड

- * या जातीची कोंबडी प्रती वर्ष १६५ ते १८० अंडी देते
- * अंड्याचे वजन ५२-५५ ग्रॅम असते.
- * अंड्याचा रंग करडा असतो.
- * अंड्याची गुणवत्ता उत्कृष्ट असते.
- * ही जात उत्तम अन्नशोधक असल्याने परसातील कुक्कुटपालनास उपयुक्त आहे.

३. **वनराजा** - ही जात कुक्कुटपालन प्रकल्प संचालनालय, हैद्राबाद येथे विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

- * ही जात अंडी व मांस उत्पादनास उपयुक्त असल्याने दुहेरी फायद्याची आहे.
 - * या जातीमध्ये आकर्षक पिसे, विविध रंग आढळतात.
 - * या जातीची रोगप्रतिकार क्षमता उत्तम आहे, तसेच मुक्त संगोपन पध्दतीस जुळवून घेण्यास सक्षम आहे.
 - * नियमित आहार व्यवस्थापन केल्यास नर कोंबड्याचे ८ ते १० आठवड्यांत एक ते सव्वा किलो वजन मिळते.
 - * या जातीची कोंबडी एका वर्षामध्ये १६०-१८० अंडी देते.
 - * इतर जातींच्या तुलनेत हलक्या आणि लांब शरीरामुळे, ही जात शत्रूपासून स्वतःच संरक्षण करते.
४. **कृषीज्ञो** - कुक्कुटपालन प्रकल्प संचालनालय, हैद्राबाद या संस्थेने ही जात विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

- * या जातीची खाद्य घटकांचे रूपांतर उत्पादक घटकांत करण्याची क्षमता चांगली आहे.
 - * या जातीमध्ये वयाच्या ६ व्या आठवड्यापर्यंत मरतुकीचे प्रमाण अत्यंत कमी आहे.
 - * या पक्षांची पिसे आकर्षक रंगाची असतात.
 - * समशीतोष्ण हवामानाच्या परिस्थितीशी ही जात चांगल्या प्रकारे जुळवून घेते.
 - * या जातीची रोग प्रतिकारक्षमता चांगली आहे.
५. **सुवर्णधारा** - ही जात कुक्कुटपालन विज्ञान विभाग, पशू व मत्स्यविज्ञान विद्यापीठ, बंगलुरु या संस्थेने विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

- * ही जात अंडी, मांसासाठी आणि मिश्र संगोपन करण्यास उपयुक्त आहे.
 - * २२-२३ आठवड्यात या जातीची मादी अंदाजे ३ किलो वजनाची होते ते नर अंदाजे ३.५ किलो वजनाचे होतात.
 - * सुवर्णधारा जातीची कोंबडी एका वर्षात अंदाजे १९०-२०० अंडी देते.
६. **कारी श्यामा** - कडकनाथ व क्यारी रेड या जातीचा संकर करून केंद्रीय कुक्कुटपालन संशोधन संस्था, इझतनगर येथे ही जात विकसित केली आहे.

वैशिष्ट्ये

- * एक दिवसाच्या पिलांचा रंग निळसर ते काळा असतो आणि पाठीवर अनियमित गडद पट्टे असतात.
 - * या जातीचे मांस काळे असले तरी ते चविष्ट त्याचबरोबर औषधी असल्याचे मानले जाते.
 - * आदिवासी लोक या पक्षाचे रक्त माणसांच्या जुनाट आजारांच्या उपचारांमध्ये वापरतात.
 - * या जातीचे २० आठवड्यात शरीराचे वजन एक किलो पर्यंत मिळते.
 - * ही जात १८० दिवसांनंतर अंडी देण्यास सुरुवात करते व एका पक्ष्यापासून वर्षाला १०५ अंडी मिळतात.
- याव्यतिरिक्त आणखी काही सुधारित जाती आहेत त्या खालील तक्त्यात दिल्या आहेत.

अ.क्र.	जात	संस्था	वैशिष्ट्ये
१	गिरीराणी	कुक्कुटपालन विज्ञान विभाग, पशू व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, बंगलुरु	अंडी व मांस
२	ग्रामप्रिया	कुक्कुटपालन प्रकल्प संचालनालय, हैद्राबाद	अंडी
३	ग्राम लक्ष्मी	पशुवैद्यकीय महाविद्यालय, केरळ	अंडी
४	हितकारी	केंद्रीय कुक्कुटपालन संशोधन संस्था, इझतनगर	अंडी व मांस